

נתיב הליצנות א'

בספר משלי (י"ד) בכל עצב יהיה מותר ודבר שפתיים אך למחסור. שלמה המלך ר"ל כאשר האדם הוא בהכנעה וכובד ראש יהיה לו תחת זה מותר, כי השמחה לאדם מצד השלימות שנמצא בו ולכך הוא שמח. והאדם אינו בעל שלימות בעצמו, ואם האדם מתבונן בחסרון שלו לא יהיה לו שמחה יתירה, כי האדם לעמל יולד שיהיה שלימותו תמיד יוצא אל הפעל ואין האדם בשלימות בפעל, ולכך כאשר האדם נוהג כך הנה יהיה לו מותר שיקבל מה שראוי לקבל שכר הוא האדם תחלת בריאה שלו בחסרון, ותמיד הוא יוצא לפעל לקבל, ואם האדם בשמחה כאלו כבר הוא בשלימות בלא חסרון, ודבר זה מביא אליו חסרון כי כאשר הוא בשלימות דבק בזה ההעדר והחסרון, אבל כל זמן שאינו בשלימות אינו דבק בו ההעדר. ודבר זה הוא דבר מופלג בחכמה רמזו ז"ל דבר זה, אמרו בפרק חלק (סנהדרין צ"א, ב') אימתי יצר הרע ניתן באדם משעה שיוצא לאויר העולם שנאמר לפתח חטאת רובץ, והיצר הרע הוא ההעדר שהוא דבק באדם שהרי נקרא רע וזהו עצם ההעדר, וכל זמן שהוא בבטן אמו שיוצא הווייתו אל השלימות ואל הפעל אין דבק בו ההעדר, אבל כשנשלם הווייתו יוצא אל הפעל אז דבק בו ההעדר. וכן בפרק חלק (סנהדרין ק"ו, ב') רבי יוחנן כל מקום שנאמר וישב אינו אלא לשון צער וישב ישראל בשטים מה כתיב ויחל העם לזנות וישב יעקב מה אירע מכירת יוסף וישב ישראל בארץ מצרים מה כתיב ויקרבו ימי ישראל למות וישב ישראל ויהודה לבטח וכתיב ויקם ה' שטן לשלמה, והטעם בזה כמו שאמרנו, כי האדם כאשר האדם עצמו הוא בשלימותו ויש לו ישיבה ומנוחה, ואז השטן הוא ההעדר שהוא השטן כאשר ידוע כי השטן הוא ההעדר שהוא דבק בנבראים, אבל כאשר אינו בשלימות אין דבק בו ההעדר כ"כ, ואלו דברים ברורים וכבר הארכנו בזה בפרקים. וזה שאמר כאן בכל עצב יהיה מותר, שאם האדם הוא בהכנעה והאדם מדריגתו שנברא עליו שהוא חסר ומקבל שלימות ויוצא אל הפעל תמיד, לכך יקבל תמיד שלימות שראוי אל האדם, ודבר שפתיים כי כאשר האדם מדבר והדבור הוא מצד שיחשוב שהוא בשלימות, שכל אשר הוא חסר הוא יושב ודומם וכשיחשוב עצמו שלם דבר זה הוא למחסור כי מצד אשר הוא בשלימות דבק ההעדר והחסרון. גם יש לפרש כי האדם הוא עלול וכל עלול במה שהוא עלול אין לו השמחה, כמו העבד שהוא עובד את אדון שלו וכי ראוי לו השמחה הרי הוא עבד נכנע לאדון שלו, וכאשר העבד עושה כך מראה שהוא עלול ומקבל השלמה מן העלה אשר הוא השלמתו, וכאשר אינו עושה כך הוא למחסור אליו. והמפרשים פרשו פסוק זה בכל עצב (יהיה מותר) שיגיע בעצבון שלו לעשות מלאכה יהא מותר אליו שמרויח, ואין לפרש כך כי מה צריך לומר דבר זה גם מדברי חכמים אינו כך, רק הפירוש הראשון עיקר:

ובפרק אין עומדין (ברכות ל', ב') אביי הוי יתיב קמיה דרבה וקא בדח טובא אמר לא סבר מר בכל עצב יהיה מותר א"ל תפילין מנחנא ע"כ. וכן איתא שם לפני זה ר' ירמיה הוי יתיב קמיה דרב חזיה דהוה בדח טובא אמר ליה וגילו ברעדה כתיב א"ל תפילין מנחנא. ויש לתמוה למה בשניהם היה השמחה מה שהניחו תפילין דוקא, גם קשה לרבי ירמיה כי רב השיב וגילו ברעדה כתיב ורבה השיב לאביי ובכל עצב יהיה מותר. ויש לתרץ דרבה לא השיב וגילו ברעדה, משום דסבר כמו מתניתין דתנן אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש ואמרין שם מאי קרא וקאמר שם אמר רב נחמן בר יצחק דכתיב עבדו את ה' ביראה וגילו ברעדה מאי וגילו ברעדה אמר רב אדא בר אהבה אמר רב במקום גילה שם תהא רעדה, וסבר רבה דקרא אתיא לתפלה שאין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש, וקרא חדא קאמר עבדו את ה' ביראה וגילו ברעדה דהיינו התפלה תהא ברעדה שאין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש, ורב לא מוקי קרא בתפלה אלא בכל מקום במקום גילה שם תהא רעדה ולכך השיב וגילו ברעדה. אמנם רב אלפס יש לו גרסא אחרת והתבאר במקום אחר ואין להאריך כאן. אמנם מה שהשיב תפילין מנחנא ר"ל כי אם בשביל כך צריך התעצבות שהאדם הוא

עלול אל הש"י כמו שאמרנו, ומפני מורא מלך מלכי המלכים יהא לו מורא והתעצבות, אדרבא בזה יש לי לשמוח כי תפילין מנחנא, פי' התפילין הם שהש"י נקרא על האדם דכתיב (דברים כ"ח) וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך ואמר ר"א אלו תפילין של ראש, כי אע"ג כי יש לאדם לנהוג הכנעה יתירה ולא יהיה לו קלות ראש, וזה מצד כי האדם הוא עלול ויקבל יראת העלה, אבל מצד הזה כי הש"י נקרא עליו ושמו יתב' עליו והוא יתב' עלתו הנה שמחתו הוא בזה אשר הוא עלתו. ולפיכך אמר תפילין מנחנא כי אין השמחה רק מפני שהש"י אדון עלי ושמו נקרא עלי, והרי עיקר מה שצריך שיהיה האדם בהכנעה שיהיה מכיר שיש לו עלה והרי בשמחה הזאת אני מכיר עלתי. ועוד יש לפרש כי האדם הזה הגשמי אין ראוי אל השמחה במה שהוא אדם גשמי, ודבר זה בארנו אצל יפה שעה אחת של קורת רוח לעוה"ב מכל חיי עוה"ז (אבות פ"ד) ע"ש, ולפיכך אמר בכל עצב יהיה מותר, כי האדם כאשר נוהג כאשר ראוי לאדם דהיינו שאין לו שמחה, וכמו שראוי אל עוה"ז שהוא עולם גשמי, ולעוה"ב כתיב אז ימלא שחוק פינו וכמו שיתבאר בסמוך ואז מקבל מותר הוא עוה"ב. וע"ז השיב תפילין מנחנא פי' התפילין היא דבר קדושה אלקית שנקרא על האדם, ולא מצינו מצוה כמו זאת שקשור ודבק על האדם קדושה אלקית נבדלת, ור"ל אע"ג שמצד האדם עצמו שהוא בעל גשם אין ראוי לו השמחה מן הטעם אשר התבאר, מכל מקום הרי דבק בו קדושה אלקית מצד כי שם ה' נקרא עליו בתפילין שהם קדושים קשורים בו, ומצד הזה ראוי אל האדם השמחה שאינה ראויה להיות בעולם הגשמי והבן זה :

אמר רבי יוחנן משום ר"ש בן יוחאי אסור לאדם שימלא שחוק פיו בעה"ז שנאמר אז ימלא שחוק פינו ולשונו רנה אימתי ימלא שחוק פינו בזמן שיאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה, אמרו עליו על ר"ל שמימיו לא מלא שחוק פיו בעה"ז מכי שמעה מר' יוחנן רביה. פי' אין השמחה בעה"ז כי העה"ז הוא עולם גשמי והעולם הגשמי יש בו השתנות וכל שנוי הוא רע כמו שיתבאר, ואיך יהיה השמחה בעה"ז הגשמי דבר זה לא יתכן. ולפיכך אמר אז ימלא שחוק פינו, כלומר אז לעה"ב, ובמלת אז רמז הכל כי אין ראויה השמחה בעה"ז הגשמי שהוא תחת הזמן אשר הזמן בו שנוי וכל שנוי הוא רע ואין בו השמחה, אבל אז ימלא שחוק פינו כי מלת אז בא על דבר שאינו תחת הזמן, כי הזמן הוא המשך ומלת אז הוא מורה על העת כמו שבארנו דבר זה בחבור גבורות השם במלת אז ישיר ובכמה מקומות, שלכך אמרו כל מקום שנאמר ויהי אינו אלא לשון ווי, מפני שכל הויה הוא שנוי והשנוי הוא רע, אבל מלת אז מורה על העתה שהעתה אין בה זמן ואי אפשר שיהיה בה הויה שהיא שנוי אשר השנוי הוא רע. ולכך יאמר אז ימלא שחוק פינו כאשר יאמר הגדיל ה' לעשות עם אלה, וזה כאשר יהיה העולם בשלימות ולא יהיה בו שנוי אשר הוא שייך לזמן, אבל יהיה העולם כמו העתה שאין בו הזמן אשר הזמן בו שנוי וכאשר ידוע ודבר זה מבואר, ולפיכך אין ראוי שיהיה לאדם רק הכנעה תמיד ואין ראוי לאדם קלות ראש. ושם אמרו רבנן לרב המנונא בהילולא דמר בריה דרבינא לישרי לן מר אמר להו ווי לן דמיתנן ווי לן דמיתנן אמרו לו אנן מה נענה בתוך אמר להו הי תורה והי מצות דמגנו עלן. ביאור זה כי אין ראוי אל האדם השמחה מצד שהוא בעל העדר ומיתה, ודבר זה מצד הסוף אשר סוף כל האדם למות, וא"כ השמחה מה היא בעולם הזה אשר האדם מוכן אל המיתה ומצד הזה ראוי האבל לא השמחה, ואם לא יזכר האבל מ"מ לא יהיה לו שמחה ג"כ. ולא מצד המיתה בלבד אלא שיש יראה מיום הדין אשר הש"י בא על מעשה בני אדם מה שעשה האדם בעה"ז, והיינו דקאמר שיענו אחריו הי תורה והי מצות, ולפיכך אי אפשר שיהיה האדם ראוי לשמוח בעה"ז ודבר זה מבואר :

ובפ"ק דגיטין (ז', א') שלחו למר עוקבא זמרא מנ"ל דאסור שירטט וכתב לי' אל תשמח ישראל אל גיל כעמים, ולישלח ליה מהכא בשיר לא ישתו יין אי מההיא ה"א זימרא דמנא אבל דפומא שרי קמ"ל ע"כ. פירוש מאחר שאין שמחה בישראל רק באומות אין ראוי לישראל השמחה. וקאמר ולישלח ליה מהכא דכתיב בשיר לא ישתו יין שמזה הכתוב מפיך בפרק בתרא דסוטה (מ"ח, א') דתנן התם משבטלה סנהדרין בטל השיר מבתי המשתאות שנאמר בשיר לא ישתו יין ולכך פריך ולישלח ליה מהכא. אבל ליכא למימר דמשום כך פריך ולישלח

ליה מהכא משום שאין אסור רק על היין ובהאי קרא בפירוש כתיב בשיר לא ישתו יין דזה אינו דהתם מוכח דלאו שיר ביין דוקא משתעי אלא אפילו בלא יין נמי אסור, דקאמר שם אמר רב הונא דנגדי דבקר שרי ודגרדאי אסור פי' רש"י ז"ל דנגדי מושכי ספינות בחבל שאינם אלא לכוין אותם למלאכה, ודבקר שמזמרין בשעה שחורשין ואינו אלא לכוין השוורים לתלמיהם שהולכין לקול השיר שערב להם שרי, ודגרדאי אסור שאינו אלא לשחוק ע"כ, הרי משמע דבין על היין ובין שלא על היין אסור, והא דקאמר בטל השיר מבתי המשתאות, נראה דלרבותא קאמר אפילו בשעת שתיית האדם שדרך האדם לזמר וכאלו היה דבר זה בטבע לאדם אפי' הכי אסור. ושם אמר אודנא דשמע זימרא תעקר אמר רבא זימרא בביתא חורבא בסיפא שנאמר קול ישורר בחלון חורב בסף כי ארזא ערה מאי כי ארזה ערה אמר רבי יצחק אפי' בית המסוכך בארזים מתרועע, אמר רב אשי ש"מ כי מתחיל חורבא בסיפא מתחיל שנאמר חורב בסף ע"כ. והדברים האלו ידועים למשכילים למה אמר אודנא דשמע זימרא תעקר, זה מפני כי השיר מיוחס למדת הדין שהרי הלויים היו משוררים דוקא, וכאשר משורר ואין ראוי לו השירה פוגע בו מדת הדין, וכן הבית אשר שם השיר חרב מכח מדת הדין שמחריב הכל. וקאמר שהתחלת החורבן הוא בסף מפני שהוא מקום ששם הכניסה לבית, והוא התחלת ישוב הבית ששם נכנסין, ולפיכך שם מתחיל החורבן שעוקר הבית מהתחלתו הוא הסף שהוא התחלת הבית, כי מדת הדין המחריב פוגע דוקא בדבר שהוא עיקר ותחלת הישוב. ולכך אמר שם במשנה משבטלה סנהדרין בטל השיר מבתי המשתאות, שכאשר היו הסנהדרין יושבין ודנין היה נמצא מדת הדין בעולם וראוי ג"כ שיהיה השיר בעולם המיוחס למדת הדין, אבל כאשר בטלה סנהדרין ואין מדת הדין עם בני אדם ולכך אין ראוי להיות השירה נמצא אצלם כי כל שירה הוא מצד הדין. זה שאמר שם א"ר יוחנן כל השותה יין בארבעה מיני זמר מביא חמש פורעניות לעולם שנאמר הוי משכימי בבוקר שכר ירדופו מאחרי בנשף וגו' והיה כנור ונבל ותוף וחליל ויין משתיהם ואת פועל ה' לא יביטו מה כתיב אחרי לכן גלה עמי מבלי דעת וכבודו מתי רעב והמונה צחה צמא וישח אדם וישפל וכו' ומה כתיב אחרי לכן הרחיבה שאול נפשה ע"כ. וביאור ענין זה כאשר שותה יין בד' מיני זמר הרי ג"כ יש כאן חמשה מיני שמחה עם היין שהוא החמישי, ולכך מביא חמשה מיני פורעניות לעולם, כי גם זה כאשר חוטא במה"ד לגמרי ושותה יין בד' מיני זמר, וכבר ידוע כי המתיחס למה"ד הוא חמשה כנגד יד ה' הויה במקנן (שמות ט') וכתיב שם בסוסים בחמורים בגמלים בבקר ובצאן דבר כבד מאוד, ולכך מביא חמשה פורעניות לעולם, מפני מדת הדין הקשה אשר הוא שולט כאשר יחטא במה"ד כמו שהתבאר, ואין דבר חטא במדת הדין כמו זה לשורר כאשר אין ראוי השירה והזמרה. אף על גב שהגאונים פסקו דלתת שיר ושבח להקב"ה בשתיית היין מותר, מפני שאין נקרא שיר של בשר ודם שנותן שבח להקב"ה שיר שלם אבל שיר המלאכים הוא שיר שלם ולכך אימעט, אבל שיר של שמחה אסור בודאי והוא חוטא במה"ד ולכך עונשו כמו שהתבאר, וראוי לשמוע דברי חכמים המלמדים את האדם לטוב לו. אמנם לא ידעתי מנין דבר זה כלל כי אם אנו באים לתת שיר ושבח, דבר זה יש להיות בלא שתיה כי איך יהיה שבח ושיר להקב"ה כלי זמר, והרי אמרו (סנהדרין ק"א, א') כי התורה חוגרת שק ואומרת עשוני בניך ככלי זמר שמנגנין בהם, ואין השיר והשבח להקב"ה גרע מזה שלא יהיה זה כלי זמר ואילו לדידי צייתי לא היה זה כלל. ולדעתי אף בשעה שבהמ"ק היה קיים לא היה מותר שיר זה לתת שבח להקב"ה במשתה היין, כי יש להיות זה בקדושה עליונה לתת שיר ושבח להקב"ה לא במשתה היין, והמונע עצמו מזה תבא עליו ברכה: